

SZENT LÁSZLÓ- FRESKÓK NYOMÁBAN

MÓSER ZOLTÁN

A Szent László-legendát ábrázoló falképeket névtelen falusi festők készítették, és két kivétellel kis falusi templomokban találhatók. A kérdésre, hogy mit látott és mit értett meg egy 14. századi falusi jobbágy, amikor egész életében csak ezt az egy falképciklust nézte, még senki nem adott magyarázatot. Az én magyarázatom, ami nem zárja ki László Gyula fejtegetését, nem is arra felel, hogy a falképjelenet *miről* szól, hanem hogy a legenda *kiről* szól. A rövid válasz: egy szép leányról, és ennek kapcsán egy szerelmi történetről.

A SZÉP LEÁNY

A művészettörténeti irodalomban a legtöbbet emlegetett székelyderzsi (udvarhelyszéki) erődtemplom a 13–14. század, valamint a 15–16. század fordulója táján két szakaszban épült. A belsejéről szóló leírás szerint:

„A diadalív mellett a három püspökszent látható, alakjukat egy később készített félköríves lezárású vakfülke csonkította meg. A második falképen Szent Mihály páncélos alakja áll, jobbájában dárdát, baljában mérleget tart, melynek serpenyőjében az ítélet alatt lévők kuporognak. A háttér az arkangyal nagy, kiterjesztett szárnya alkotja. A harmadik, a déli bejárat melletti falkép témája Pál apostol (Saul) megtérése. Sault három lovas vitéz kíséri. Az egyik lovas kezében zászló, rajta a következő felirat olvasható: (kiegészítve) HOC OPuS FECit De PINGERE SEU ProePARARE MAGistER PAULuS FILIuS STEPHANI De UNG ANnO DomiNI Mille-siMO CCCCmO X NONO; SCRIPTUM SCRIBEBAT ET PULCHRAM PUELLAm In MENTE TENEBAT (Ezt a művet készítette/festette Pál mester, Ungi István fia, az Úr 1419iki évében. Az írást írta, s közben egy szép leányra gondolt.) A lovasok felett a Sault megtérítő Krisztus, előtte a földre bukó lován előre boruló Saul, S. PAULuS felirattal glóriáján. Vele szemben áldásra emelt kézzel az őt majd megkeresztelő S. ANANIAS, amint az glóriája feliratából is kitűnik.”¹

Az, hogy miért Saulus megtéréséről szól ez az unikális falkép, még érthető. Hogy ki az a három alak, már talányos, s hogy a felirat második része mit jelent, tudomásom szerint eddig rejtély volt. Többször jártam e templomban, mindig megmosolyogtam ezt a három alakot, de soha nem értettem a feliratot. Egészen mostanáig. Elárulhatom: ugyanúgy jártam, mint M. Antonioni híres filmjében, a *Nagyítás*ban szereplő fotós: a kinagyított képen a tekinteteket kezdtem

¹ Lásd bővebben: DÁVID László: *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Kriterion, Bukarest, 1981.

Keleti szokás –
A székyderzsi
unitárius templom
ún. fejbenzés-jelenete
(*Magyar Nyelv
és Kultúra Nemzetközi
Társasága / János Mihály*)

követni. S ekkor ugrott be, hogy a szép leány ott van, méghozzá a szembülső falon. A hajó északi falán a Szent László-legendát ábrázoló falképek láthatók.

Magáról a Szent László-legenda faképciklusról László Gyulának köszönhetően több könyv megjelent.² Itt csak annyit említünk meg, hogy öt vagy hat jelentből áll a legendaciklus, amelynek utolsó jelenete a *fejbenzés*. Ezen azt látni, hogy a küzdelem végén László herceg, aki itt már glóriás szent, az elrabolt leány ölébe hajtja a fejét, aki „keleti kedveskedéssel a vitéz haját tisztogatja”. Mivel csak néhány falképen maradt meg ez a jelenet, ezért is olyan értékes és becses a székyderzsi részlet.

De mi ez a keleti kedveskedés? A magyarázatot a régész László Gyulától és a népballada-kutató Vargyas Lajostól kapjuk meg, akik Fettich Nándor és Nagy Géza észrevétele alapján felfigyeltek a Molnár Anna-balladánk egyik hasonló részletére. Mondván: „A ballada első fele, a leányrablás, szinte pontosan példázza a Szent László-legendát s egyúttal a leányrablásról szóló törvényeinket és szokásainkat. Arról van benne szó, hogy egy katona elszökteti hites urától s csecsszopó gyermekétől Molnár Annát. Maga mögé ülteti lovára (akárcsak a kun a magyar leányt), s úgy vágat el vele. Elérkeznek egy erdőbe, ahol egy fa alatt megpihennek (a bántornyai falfestményen az üldözés közben a kun pihen a leány ölében). A katona a leány ölébe hajtja a fejét s megkéri,

2 LÁSZLÓ Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Magyar Élet, Bp. 1944.

hogyan nézz egy kicsit a fejembe, majd elalszik. Végül is Molnár Anna csellel levágja elrablója fejét. Több változatban a fán, amely alatt pihennek, hét vagy kilenc akasztott leány lóg, s Molnár Anna ettől való féltében vágja le szerelmese fejét. A ballada egyik, Ung vármegyei változatából például megtudjuk, hogy mit jelent a fejbézés: »Gyere velem arra helre, / Keress egyet a fejembe. / Talált egyet a fejibe, / Elszunnyadt az ölibe.« Ez pedig annyit jelent, hogy keress tetveket a fejemben. Ezek szerint a szöveg tökéletesen egyezik a Szent László-legenda alapjául szolgáló szöveggel, amelyik elveszett, s csak a képsor és krónikáink őrzik késői változatait.”

Aki megismerkedik az egész legendával és annak összes változatával, az meggyőződhet arról is, hogy a képen látható leány az igazi hőse ennek a legendának. Ő lenne hát az a szép leány, akit a festő Ungi István fia, Pál mester emlegetett. Azt viszont nem árulta el, hogy vajon miért gondolta fontosnak ezt megjegyezni: ezt nekünk, a nézőknek kell kitalálnunk. Ugyanúgy, mint a gömöri Rimabányán is!

A RIMABÁNYAI SZÉPSÉG

Szent László király, aki Lengyelországban született az 1040-es évek derekán, a nyolcadik uralkodónk volt. „Géza halála után (1077. április 24.) a magyar nemesség a Pozsonyba szorult Salamon király és a dukátust kézben tartó rangidős László herceg közül egy akarattal őt választották királlyá. Az egyház is támogatta páratlan bőkezűsége miatt, a lovagok pedig tisztelték harci képességeiért, amiket [...] az ország egyéb harcterein kimutatott” – írja róla Kerny Terézia. Ilyen volt a kerlési (cserhalmi) csata 1068-ban: történetét, amelyet freskókon is megörökítettek a névtelen középkori mesterek, több krónika is elmeséli. Itt azért idézzük Mügelin Henrik 1360 körül íródott német nyelvű krónikájából (*Chronicon Henrici de Mügelin*) az ide vonatkozó részt, mert úgy tűnik, hogy ő láthatott egy erről szóló falképsort:

„Ugyanezen a napon László herceg meglátta, hogy egy nagyon szép leánnyal maga mögött az egyik pogány lován elszökik. Sietve felült Szög nevű lovára, de nem tudta elérni. Akkor odakiáltott Szent László a leánynak, és mondá: »Ragadd meg a hitetlent övénel fogva és bukj le véle a földre.« A leány megtette. Ekkor László, a szent herceg megsebesítette a földön fekvő pogányt és meg akarta ölni. Akkor felpattant a pogány és sokáig birkózott Szent Lászlóval; olyan sokáig, hogy a leány szekercével lesújtott a pogány egyik lábára, hogy az elesett. Akkor László a hitetlent a hajánál fogva tartotta; a leány lesújtott a nyakára. Tehát így mentette meg a király és a herceg a leányt a fogságtól és örömmel hazamentek.”³

A freskók érdekessége, hogy bárhol is festik meg, mindig ugyanazt a történetet beszélik el – általában – hat jelenetben. A freskósor egy vár, feltehetően Nagyvárad stilizált képével kezdődik. Ha nem hiányos a falképciklus, akkor a második jelenet a magyarok és a kunok közti csatát, a krónikák említette kerlési ütközetet mutatja be. Ezután, ha az előző jelenet kompozíciójában nem vonódott össze, s lett a kettőből egy jelenet, akkor az üldözés következik. Úgyis mondhatnám, szűkül a kép, és a „kamera” László urunkat és a kun vitézt mutatja. Ez, a leányrabló üldözése a harmadik jelenet. Itt László megközelíti lovával a kun vezért, de az írott források szerint nem éri utol. Ám fontos megjegyezni, hogy néhány freskón lándzsájával át is dőfi, de hasztalan! Ugyanakkor Lászlót nem éri egyetlen nyílvessző sem, pedig záporoznak rá. Kutatóink kimutatták, hogy – hasonlóan a keleti mítoszokban szereplő hőszok egy részéhez – mindketten mitikus hősök, és ezért sebezhetetlenek. A negyedik jelenet a küzdelem, a birkózás: a lovak kikötve, a két hős birokra kel, de nem bírnak

**Szent László
mitikus hős** ””

3 Idézi: GUBA András – TORNAY Krisztina: *Férfi és női beavatás: A Szent László-legenda freskóciklusai*. <https://epa.oszk.hu/00900/00939/00138/keresztjenyso_EPA00939_2012_04_07.html>.

A rimabányai Szent
László-falkép két jelenete
(szentlaszlo.com)

egymással. Végül a leány dönti el a küzdelmet, aki hatalmas bárdal – van, ahol karddal – megsebzí a kun Achilles-ínját. Az ötödik jelenet a kun lefejezése. A befejező, vagyis a hatodik jelenet a már említett fejbenezés, vagy pihe-nés: László fegyverét, pajzsát (rajta az Árpád-háziak címerével), sisakját a fára akasztja, és a fa alatt ülő leány ölébe hajtja a fejét.

Ezek a freskók tehát, akár a középkori Magyarország legkeletibb szélén, Gelencén (Háromszék), akár délnyugaton, például Bántornyán, akár valame-lyik gömöri faluban festik is meg, mindig ezt a történetet beszélik el, s általá-ban ezt a hat jelenetet ábrázolják. (Ezek legtöbbször különböznek is az írott szövegektől.) Ugyanakkor a falképeken is találunk kivételt, eltérést, vagyis variánsokat. Ismerünk olyan freskóciklust is, ahol csak az üldözést, a küzdel-met és a lefejezést festették meg (Kakaslomnic), de van, ahol csak két jelenet, a küzdelem és a lefejezés látható (például a Pest vármegyei Ócsán). A kivételek közé tartozik Rimabánya is, elsősorban a lány alakja, annak megfestése miatt. Az első jelenetben ugyanis, amely búcsú Váradtól, a stilizált vár képét látni, ben-ne klerikusokkal és egy püspökkel, aki megáldja a magyar sereget. Itt viszont egy arányaiban hatalmas, különös és kevélynek tetsző leányt látni, világos-mintás ruhában. A végén is ugyanő kerül elő: ő vágja el a kun nyakát, de már más ruhában és megszépülve. Ki ez a leány? A *Képes Krónika* szerint a váradi püspök leányának vélte László herceg, de a végén megtudjuk, hogy nem az volt. Nekem nem ott és akkor, csak jóval később szólalt meg az a rimabányai szépség. Mivel a művészet ott kezdődik, ahol arányok is vannak, itt az ará-nyok mondják, mutatják, hogy ő az, aki az események mozgatója – érte folyik a küzdelem.

ELKÉPZELEM – ELMONDOM

Valamikor az 1400-as években, az egyik ünnepnapon a Homoród menti Kará-csonyfalván ülök a vasárnapi misén, és hallgatom a pap prédikációját. Köz-ben nézem a tölem balra látható freskókat. Nézem László herceget – akkor már Szent Lászlónak nevezi a plébános úr –, nézem a kun vitézt, de leginkább a leányt. Akit állítólag elraboltak, de akkor miért segít a lovon vágató és visz-szafelé nyilazó kunnak. A nyílvevők el is találják a herceget, de nem esik bántódása, vágat lován a kun után! És a végén mi az a vérfürdő! Nézem ezt kora gyermekkorom óta, és nem lelem a magyarázatot. Mondják, hogy a kun

ilyen, meg olyan, meg azt is, hogy László vitéz, bátor és hős, de a leányról nem „mondnak” semmit, pedig engem az „es” érdekelne...

Nézzük a muravidéki toronyhelyi (bántornyai) különleges Szent László-legendát!⁴ Az egykori Zala vármegyei, ma Szlovéniában található település, amelyről szólunk, 1322-ben Toronyhely néven szerepelt egy oklevélben. A hazai szakirodalomban ma is gyakorta használt Bántornya nevét 1898-ban kapta. A település középkori plébániatemplomát Szűz Mária (Beata Maria Virgo) tiszteletére szentelték. Itt faltól falig megszámlálhatatlan sok freskó található, amelyek körül csak egyről szólok most. Erről tudjuk, hogy 1383-ban készült, és azt is, hogy a festő neve: Johannes Aquilla. A templom legfelső, északi-keleti és déli részén látható legenda a jelenetek sorrendje miatt is egyedülálló, és ezért már előkerülése pillanatától magára vonta művészettörténészek figyelmét. A Szent László gesztáját és legendáját egyesítő történet az északi fal legfelső mezőjében indul. Első jelenetei teljesen megsemmisültek. A vörös-okker keretézéssel körülvett északi szakaszt feltehetően teljes egészében a kerlési ütközetnek szentelték. Az egyes ábrázolásokat legfelül felirat kísérte, de ezek a magyarázó szövegek már az 1863-as föltárásukkor zömmel megsemmisültek.

A töredékes ciklus első megmaradt képén egy fogazott fallal körülvett tornyos várból egy, de mögötte még egy (?) püspök alakját látjuk, aki megáldja a magyar sereget. De ott van egy ló is, amely „elfele” vágat, de hová? A magyar sereg alatt a képen halomban hevernek a levágott kun fejek. Ez az indító kép elég zavaros, vagyis zavart keltő. Mert azt (is) mutatja, hogy itt már javában zajlik vagy le is zajlott az összecsapás a két sereg között. A folytatásban már jól követhetőek az események, de micsoda események! Egy kopjás zászlót tartó kun vezért látunk vágatató lován, mögötte a nyeregben ott ül a krónikákban szereplő, elrabolt leány. De ami azután történik, az igazán különös. Az erdő szélén játszódó következő képen a lovát már kikötött, süvegét levévő kun vezér látható, aki a leány ölében pihen. Keretelésén csonka felirat olvasható: „v. mneser”. Az ezt követő mozgalmas üldözésnél a leány, feledve előbbi tettét, már Lászlónak segít: lebuktatja elrablóját a lováról. A történetet a birkózás, majd a lefejezés zárja le, szintén a leány aktív közreműködésével. A história ezután a templomhajó keleti falán, a diadalív fölött folytatódik. A kérdés magától adódik: miért a második a fejbenzés, a szerelmeskedés jelenete? Lehet, hogy itt van jó helyen? Ha igen, akkor a leányrablás ősi, keleti szokását kell felidézünk.

Ez nálunk, de a rokon és a szomszédos népeknél is társadalmilag elismert népszokás volt.⁵ A leányrablás a délszlávoknál általánosan elterjedt volt: Szerbia, Bulgária, Macedón egyes vidékein, valamint Boszniában, Hercegovinában a 19. században még divatban volt. Az erdélyi románoknál is előfordult a leánylopás, a bánsági szerbeknél, az erdélyi szászoknál pedig a leányszöktetés.⁶ A Kaukázusban a 19. században is széles körben elterjedt volt a menyasszonyszöktetés.⁷ A finnugor népeknél régebben általános lehetett a leányszöktetés. Jankó János például egy Tobol vidéki faluban csupa szöktetett asszonyt talált, ott az a felfogás járta, hogy csak a szöktetett asszony tisztességes. A votjákoknál, a finneknél, észteknél s a cseremiszeknél is számos emlék árulkodik a nem is olyan régen kihalt vagy még ma is meglévő szokásról. Érdekesesek azok a nyomok, amelyeket a nyelv őrzött meg: a vogulban és az osztjákbán a menyasszonyt futó- vagy szökőnőnek nevezik. Az osztják hősi énekekben pedig egy szó jelöli a lakodalmat és a háborút. A leányrablás magyar emléke eredetmondánkban maradt ránk. A Meotisz ingoványaiban letelepedett Hunor és Magyar Belár (Bulgár) király fiainak asszonynépére akadt, és azokat „sebes vágatva” elrabolta.⁸

Erről szól tehát a mi falképünk, ahol a küzdelem a leányért folyik, aki menekülés közben – ez világosan látszik – mindig a kunt segítette. Ezt követi

ősi, keleti
szokás szerint

4 KERNY Terézia – MÓSER Zoltán: *Képpé válik az Ige*. Kairosz, Bp. 2010.

5 Lásd bővebben: TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Gondolat, Bp. 1981. 255–267.

6 TAGÁNYI Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. *Ethnographia*, 1917. 199–201.

7 KERÉZSI Ágnes: *A tradicionális elemek továbbélése a Kaukázus népeinek mai esküvői szokásaiban = Lakodalom*. szerk. NOVÁK László – UJVÁRY Zoltán, Debrecen, 1983. 313.

8 LÁSZLÓ: *l.m.* 275.

a küzdelem jelenete, ahol a két hős, László és a kun, kikötik a lovakat egy fához: van, ahol ez elmarad, van, ahol a lovak is küzdenek, mint Gelencén vagy Sepsibesnyőn, van, ahol, mint Rimabányán vagy Tereskén, egymás mellett állnak, összeállnak a fa árnyékában. Az egyik ló, László lova mindig almasderes csődör, a másik mindenhol szög színű kanca. És ezek „összeálltak az árnyékban”. Ez pedig a magyarázat szerint azt jelenti, és ettől vált számomra izgalmassá a kép, hogy „vadházasságban élnek, törvénytelen kapcsolat van a férfi és a nő között”. Mostantól másként nézek erre a jelenetre, miközben kezdetek óta tudom, hogy nem véletlenül, nyilvánvalóan erkölcsi tanításként festették meg a középkori templomok falára. Itt érdemes idézni azt a sokszor elhallgatott mondatot, amely egyik krónikánkban szerepel. Ott a küzdelem végével kapcsolatban ez olvasható: „Miután pedig boldog László herceg a földön fekvőre vetette volna a lándzsáját, meg akarván ölni, a leány nagyon könyörgött: ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből látszik, hogy az asszonyokban nincs hűség, mert talán fajtalan szerelemből akarta megszabadítani.”⁹

Ha filmet készítenék, Rónay György javaslatát venném figyelembe, aki szerint „az ősgesztának, ahogyan a *Képes Krónikában* fennmaradt, épp a Salamon, Géza és László tetteiről szóló utolsó fejezetei lehetnek a legszínesebbek, leglendületesebbek; talán mert a legszabadabbak. Az író itt ugyanis már félig-meddig a saját koráról beszél (vagy a közvetlen közeli múltból, ha esetleg Kálmán alatt írta művét), s írott forrásokra nem támaszkodhatott; itt nem kompilál, nem átír, nem kiegészít: ez a rész az önálló alkotása.”¹⁰ Ehhez segítségül márpedig ott a képanyag a bántornyai templom falán! Az északi falon nagyon magasan látható história a hajó keleti falán, a diadalív fölött folytatódik. A keretbe foglalt kompozíciók helyét folyamatos ábrázolás váltja föl, amelyeknél az egyes részeket legfeljebb építészeti motívumok választják el egymástól. Ez az újabb sorozat László uralkodását mutatja be kronológia sorrendben.

őseredeti hőseposz

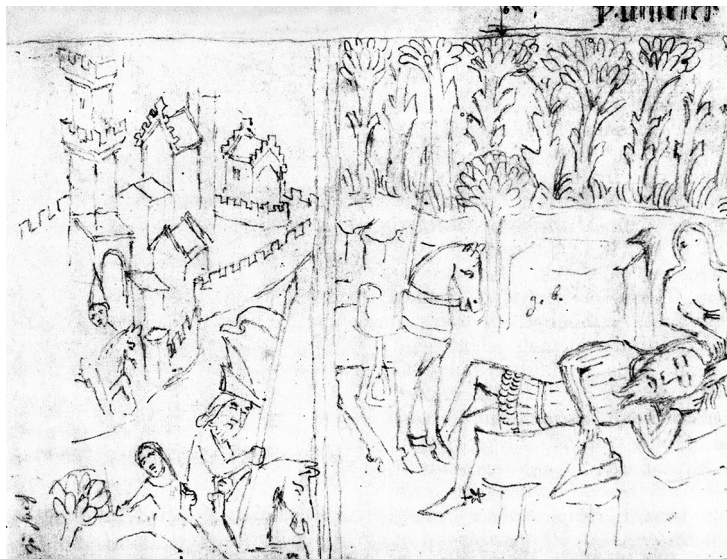
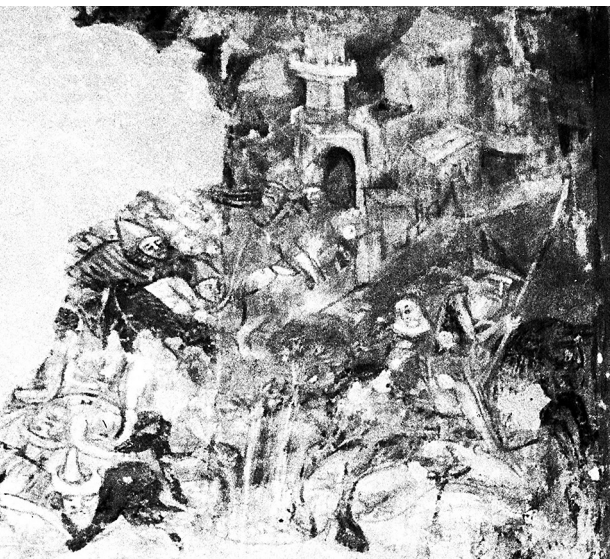
Első jelenet a királyválasztás. Fölötte „*post obitum regis*” felirat, azaz a király halála után, alatta pedig „*in cosilio*”, a gyűlésben (?) felirat olvasható. Ezt követi a koronázási szertartás „*et coronatus est beatus Ladislaus*”, vagyis „és megkoronázták Szent László királyt” szöveggel. Ezt követően a még ma is jól olvasható „*rex Salamon et in elevatione sanctorum*” szövegrész, és ez: „*postquam petens ducem cumanorum pro auditori o adiutorio et venerunt et proeliabantur cum beato Ladislao rege ita quod Salomo rex euasit*”, azaz miután segítséget kértek a kunok vezérétől, jöttek és megküzdöttek Szent László királlyal, így Salamon király megmenekült. László országlásának bemutatása a déli falon folytatódik tovább a váradi székesegyház építésével, „*hic beatus Ladislaus edificauit ecclesiam in quo ibidem requiescit*”, azaz itt Szent László király templomot épített, melyben nyugszik. A képsor ezt követő jelenetén szakállas, glóriás alakot látunk, vele szemben pedig egy mezítláb, szőrruhás, szakálltalan embert. Az ő feje fölött is glória. Mindketten görbe botot tartanak a kezükben. A szőrruhás alak koronát nyújt a szakállas ember feje fölé. Kik lehetnek ők? Kerny Terézia a képet ismertetve közli Czákó Gábor elméletét, aki szerint Salamon és László fehérvári találkozásáról volna itt szó. László nem visel királyi díszet, mert „alamizsnasztáshoz öltözött”, Salamon pedig lélekben lemond a koronáról, és átadja Lászlónak a királyságot.¹¹ Ezzel a mindmáig talányos jelenettel a falképek pusztulása miatt a történet megszakad, de az üres felületek méreteiből következőleg még legalább öt esemény következhetett (a Kapolcs kun vezér elleni 1091-es ütközet, Lászlót fölkéri a keresztes hadak vezetésére, halála, kocsicsoda).

Az egyes jelenetek közvetlen képzőművészeti forrása a Magyar Anjou Legendárium és a *Képes Krónika* lehetett. A festő hol az egyiket, hol a másikat használta fel, attól függően, hogy mihez állt képi forrás rendelkezésre. Kettőből egy sorozatot alkotott, s helyreállította a helyes kronológiai sorrendet.

⁹ *László király emlékezete*. vál. KURCZ Ágnes, ford. CSANÁDI Béla et al., szerk. KATONA Tamás, Magyar Helikon, Bp. 1977. 37.

¹⁰ RÓNAY György: Szent László gesztája és legendája. *Vigília*, 1977/6. 8.

¹¹ KERNY – MÓSER: *Im.* 45., 52., 53.

Bántornya két Szent
László-falképtöredéke
(Móser Zoltán)

BEFEJEZÉS

Közel ötven éve foglalkozom a Szent László-legendával. Elsősorban fotósként, de több tanulmányt is írtam, előadásokat is tartottam, és ismerem azokat a könyveket, tanulmányokat, amelyek a Szent László-legenda falképsorozat kapcsán megjelentek. De amitől ez az írás egészen más, annak oka, hogy Horváth Zoltán György mellett talán én vagyok az a másik fotós, aki az összes falképet ismeri, mert fotóztam őket. Én azonban nemcsak a falképeket látom, amikor írok ezekről, vagy vetítem őket, hanem a templomok auráját is érzem, és az ott ülő emberek arcát is látom magamban. De azért arról sem feledkezhetünk meg, mert ott lebeg előttünk a megválaszolatlan kérdés, hogy ha az énekmondók által mondott, énekelt dalként terjedt a Szent László-legenda, amit később a krónikaszerzők írásba nem foglaltak – ez látszik a legvalószínűbbnek –, akkor milyen volt az dal, és hová tűntek a középkori énekmondók utódai?

Itt tegyük egy kis kitérőt, mert tanulságos, hogy a finnek *Kalevalájának*, az észtek *Kalevipoeg* hőseposzájának is az ének volt az alapja, hiszen ott még voltak énekmondók. És ugyanígy az Urálon túli népek között is. Ismeretes, hogy 1843-tól 1847-ig tartó nehéz északi útján Reguly Antal hosszabb-rövidebb ideig a finn, a lapp, a mordvin, a cseremis, a vogul, az osztják, a csuvas, valamint a szamojéd nyelvet és e népeket tanulmányozta, sírba szállt azonban anélkül, hogy páratlanul gazdag gyűjteményeiből bármit is közzétehetett volna. Elárvelt hagyatéka rendezését és földolgozását az MTA vállalta magára. Az 1944-ben megjelent kötet előszavában olvashatjuk azt is, hogy „Reguly kellő előtanulmányok, jegyzetek és fordítás nélkül róttá papírra az aggastyán obi-ugor nyelvmesterek ajkáról hallott szövegeket, abban a meggyőződésben, hogy a sors különös kegyéből a pusztulástól menti meg a veszendő vogul-osztják ősköltészet utolsó emlékeit.”¹² És hogy mennyire igaza volt, azt Arany János sokat emlegetett tanulmánya is igazolja, amelyet 1860 előtt írt: „Valahányszor idegen népköltészet egy-egy régi maradványa kerül a kezembe, mindig elborultán kérdelem magamtól: volt-e nekünk valaha őseredeti eposzunk? Vajon a nép, mely daltermő képességét mostanáig megtartotta, sőt egypár becses románcot is mutathat fel [...] mindig olyan kevés hajlamot érzett-e a mondai s történeti költemény iránt, mint napjainkban? Mátyás előtti királyait, vezéreit elfeledte a magyar; s ami keveset az »Isten ostoráról« tud, nagy részben, s talán egészen, Losonczy István népszerű könyvének köszöni. De amit tud, az is inkább adomaszerű, mint költői vonásokkal bír. Járd be a hazát, keresd

12 ZSIRAI Miklós: *Osztják (chanti) hőseénekek*. Reguly Antal és Pápay János hagyatéka I. MTA, Bp. 1944. 9.

Aura – A bántornyai templom
belső tere Aquila János freskóival
(Wikimedia Commons)

föl a népet, [...] fogsz hallani népdalt, édes-bájos dalt, szomorút, vígat, kedélyest, szesszenőt; fogsz hallani gyöngyös-aranyos tündérregét; de oly éneket, mely a nemzet múltjára vonatkoznék, alig. Költészetünk írott maradványaival sincs különben. Priscustól Galeottoig, Etelétől Mátyásig hány krónikás emlegeti az énekmondókat, kik az ősök, a hősök tetteit élő dalba örökítették. [...] Hol vannak e dalok, hol a dalszerzők?”

Visszatérve Reguly Antalhoz, aki még akkor, amikor Arany felteszi a máig meg nem válaszolt kérdést, megtalálta ezeket a dalokat, hallotta és csodálta ezen énekek költői szépségét és tartalmi gazdagságát. Erről így vall az idézett könyvben: „Berezovban egész buzgósággal feküdtem osztják stúdiumaimnak. Miután a nyelvben jóformán tájékozva valók, nyelvanyag nyérése s a nép belső életének megismerése végett az osztják költemények gyűjtéséhez láttam, mik nagy érdekű tartalmuk miatt nem sokára kizárólag elfoglaltak, mert a nép elmúlt életét oly alakban mutatja fel, melyet annak jelenéből ítélve feltenni soha sem bátorkodtam volna. A legmagasb éjszaknak egy népét, melynek, nézeteink szerint, már életmódjánál fogva is egészen más szellemi irányúnak kelle lenni, de lelkesedéssel látjuk ősei harcos tetteit elbeszélni, s bajnokainak, kik részint mint istenek külső ellenségek, úgymint szíriének és szamojédekkel, részint mint fejedelmek testvéreik és szomszédjaikkal küzdöttek, majd gyászos, majd szerencsés sorsukat megénekelni. A nép, mell számos fejedelmek alatt állott, kik fa váraikból és földsáncokkal kerített helyekből uralkodtak vidékeik felett, osztja urainak sorsát; s valamint ezek sikerült vállalatai, úgy balszerencsájuk is tárgyai majd lélekemelő, majd vigasztaló énekeknek, mik apáról fiúra szállván, a szép tettek és veszedelmek évnapijain ünnepiesen elénekeltetnek.” ■